

Riksdagens protokoll

1993/94:69

Torsdagen den 3 mars

Kl. 12.00 – 13.53

Protokoll
1993/94:69

1 § Justering av protokoll

*Svar på
interpellationer*

Justerades protokollet för den 25 februari.

2 § Meddelande om svar på interpellation

Till riksdagen hade inkommit följande skrivelse:

Interpellation 1993/94:95

Till riksdagen

Beträffande interpellation 1993/94:95 av Lars Werner (v) om byggkrisen får jag meddela att jag inte kan besvara denna inom föreskrivna fyra veckor.

Skälet härtill är att regeringen har en konferensdag den 24 mars. Ny tid har därför satts till den 25 mars.

Stockholm den 1 mars 1994

Statsrådet Bo Lundgren

3 § Svar på interpellation 1993/94:89 om Sydafrika

Anf. 1 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Hans Göran Franck har frågat mig:

1. Vilka konkreta planer regeringen har för att med svenska valobservatörer och andra insatser bistå den oberoende valkommissionen i Sydafrika i syfte att genomföra fria och rättvisa val i slutet av april i år,
2. På vilket sätt regeringen vill verka för att förstärka den nationella fredsbevarande styrkan och FN:s observatörsgrupp UNOMSA,
3. Vilket ytterligare stöd regeringen vill föreslå för att motverka det politiska våldet och för att hjälpa offren för våld, hot och trakasserier,
4. På vilket sätt regeringen för svensk del och på det internationella planet vill verka för strävandena att återuppbygga Sydafrika, samt
5. Hur regeringen vill verka för dödsstraffets avskaffande i Sydafrika.

Den 22 december i fjol antog det sydafrikanska parlamentet med överväl-

1

digande majoritet den övergångsförfattning som efter många och komplicerade överläggningar förhandlats fram mellan i huvudsak ANC och det regerande Nationalistpartiet. Därmed gick de sista formella resterna av apartheidssystemet i graven.

Men utvecklingen mot demokrati i Sydafrika har inte varit smärtfri. Den har engagerat inte enbart sydafrikaner utan också det internationella samfundet. Att möta de förväntningar som nu finns på märkbara förbättringar av vardagslivets hårda villkor kommer att bli en av den nya regeringens stora utmaningar.

Utvecklingen i Sydafrika är nu inne i ett kritiskt och känsligt skede. Förhandlingar pågår fortfarande för att få alla partier med i valet. Efter mitt besök nyligen i Sydafrika är det min förhoppning att alla de ansträngningar som nu görs för att säkra demokratiseringsprocessen och valet i april skall krönas med framgång.

Regeringen har nyligen fattat beslut om en svensk valobservatörsinsats på 30 personer. Dessa skall ingå i den av FN på det sydafrikanska övergångsrådets begäran samordnade internationella observatörsinsatsen.

Därutöver har FN för sin egen operativa verksamhet bitt Sverige tillhandahålla ytterligare ca 35 valövervakare. Vi har ställt oss positiva till denna framställan. SIDA har dessutom beslutat att via FN:s särskilda Trust Fund finansiera valobservatörsinsatser från afrikanska länder.

Sverige bistår vidare en rad svenska enskilda organisationer, engagerade i freds- och snart även valövervakning i Sydafrika. Deras arbete bedrivs i nära samverkan med den oberoende valkommissionen och omfattar även väljarutbildning. Även svenska riksdagsledamöter kommer att engageras som valobservatörer, bl.a. genom African-European Institute, som är nära knutet till AWEPA.

Både FN:s säkerhetsråd och generalförsamling har godkänt generalsekreterarens förslag om att utvidga UNOMSA:s mandat till att även omfatta valövervakningsinsatser. Regeringen välkomnar givetvis en sådan åtgärd. Generalförsamlingen har redan godkänt den budget på ca 30 miljoner US-dollar som den utökade insatsen beräknas kräva.

När det gäller den nationella fredsbevarande styrkan vill jag gärna nämna att jag under mitt besök i Sydafrika hade tillfälle att beröra denna fråga med bl.a. ANC:s ledning. Jag fick därvid intrycket att uppbyggandet av styrkan går långsamt. Den tycks för dagen endast ha ett symboliskt värde, och det förefaller dessutom tveksamt om den hinner nå full kapacitet till april.

Säkerheten vid valen är i första hand en fråga för sydafrikansk polis och militär, men skulle Sydafrika i ett senare skede begära att t.ex. FN engagerar sig i fredsstyrkan, kommer regeringen givetvis att pröva på vilket sätt Sverige kan delta, exempelvis med utbildning och träning.

Herr talman! Åtgärder för att förebygga det politiska våldet utgör en förutsättning för att demokratiseringsprocessen i Sydafrika skall lyckas och för att valet skall kunna genomföras på ett tillfredsställande sätt. Bland aktuella konkreta svenska insatser, som finansieras av SIDA, vill jag främst nämna fredsövervakningsprojektet PEMSA, där 16 enskilda organisationer i Sverige gått samman och rekryterat ett sextiototal svenska fredsobservatörer.

Andra organisationer i Sydafrika som får svenskt bistånd är t.ex. NIM,

Network of Independent Monitors, och EMPISA, Ecumenical Monitoring Programme in South Africa, vilka båda omnämns i Hans Göran Francks interpellation.

Sverige bistår också offren för det politiska våldet med bl.a. rättshjälp. Genom svenskt stöd via exempelvis Legal Resources Centre, South African Legal Defence Fund och Lawyers for Human Rights kan de som drabbats av övergrepp få både juridisk hjälp och ekonomiskt stöd.

Raoul Wallenberg Institutet samarbetar sedan 1993 med University of the Western Cape för att främja tillkomsten av en poliskår i Sydafrika, präglad av demokratiska värderingar och respekt för de mänskliga rättigheterna.

Sverige stöder också Internationella Rödakorskommitténs arbete med våldsbekämpning i Sydafrika.

Herr talman! Regeringen har i budgetpropositionen 1993/94 angett riktlinjerna för ett brett utvecklingssamarbete med ett demokratiskt styrt Sydafrika. Syftet med detta samarbete bör vara att bidra till en fördjupad demokratisering i landet och slå vakt både om de mänskliga rättigheterna och om en fungerande marknadsekonomi.

Det framtida biståndet till Sydafrika, som dessutom även i fortsättningen kommer att omfatta satsningar inom både undervisnings- och miljöområdet, är nu föremål för dialog mellan UD och de svenska biståndsorganen. Efter valet kommer överläggningar om det svenska biståndet att äga rum med den nya sydafrikanska regeringen.

Sverige verkar för ett avskaffande av dödsstraffet, och detta gäller givetvis också när det utövas i Sydafrika. Vid mina samtal i Pretoria med den sydafrikanske utrikesministern hade jag tillfälle att redogöra för den svenska inställningen i denna fråga. Jag redovisade också vår ståndpunkt för ledningen i ANC, som ju officiellt är emot dödsstraffet. Vi kommer även fortsättningsvis att i våra officiella kontakter med Sydafrika verka för ett avskaffande av straffet.

I detta sammanhang skulle jag vilja nämna att Sverige deltar aktivt i FN:s arbete för de mänskliga rättigheterna i Sydafrika. Sverige står sålunda tillsammans med andra nordiska länder för första gången som medförslagsställare till en resolution, Situation of Human Rights in South Africa, i FN:s MR-kommission. Vi kommer att noga följa arbetet både i kommissionen och på andra sätt.

Anf. 2 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka utrikesministern för det utförliga och i huvudsak positiva svaret på den interpellation som jag har ställt.

I detta sammanhang kan jag nämna att den är framställd tillsammans med ett antal svenska riksdagsledamöter från olika partier som nyligen har besökt Sydafrika. Det är av stort värde i dag att både svenska riksdagsledamöter och utrikesministern har färska intryck från besök i Sydafrika.

Som utrikesministern sade i sitt svar är det just de formella resterna av apartheidsystemet som går i graven. Det är angeläget att markera ordet formella. Det är ju inte svårt att vid ett besök konstatera att det politiska systemet och rättssystemet i Sydafrika fortfarande är belastat av arvet från apartheid.

Prot. 1993/94:69
3 mars 1994

*Svar på
interpellationer*

Det kommer nog att ta lång tid innan man kan utrota, eller avskaffa, apartheids faktiska innehåll, som har medfört så stort lidande för befolkningen i Sydafrika.

Det är också som utrikesministern sade att förväntningarna nu är mycket stora, kanske t.o.m. överdrivna ibland, på vad en förändring kan åstadkomma.

Det är därför som det är så oerhört viktigt i den här situationen att vi gör alla ansträngningar som är möjliga, inte bara för att kunna säkra ett fritt och rättvist val utan också för att understödja de demokratiska krafterna i Sydafrika för att landet skall kunna utvecklas politiskt, ekonomiskt, socialt och kulturellt.

Det finns så väldigt mycket som är eftersatt i detta land. Därför räcker det inte med bara de svenska ansträngningarna, utan det gäller för Sverige att i alla olika sammanhang, i de internationella fora, verka för att få till stånd ett effektivt och värdefullt samarbete till stöd för Sydafrika i den nya era landet kommer i.

Jag vill poängtera att det är viktigt att det efter det val som nu kommer att äga rum i slutet av april inte blir ett bakslag, en backlash, utan att verkligen utvecklingen efter valet går i rätt riktning. Man kan inte bortse från risken av att det uppträder dåliga förlorare i det här valet som sedan t.o.m. kan öka det våld som nu gastkramar Sydafrika.

Låt mig därutöver göra några korta kommentarer till de olika punkterna. Jag går då först till punkten 1. Jag vill i det här sammanhanget framför allt framhålla att Sydafrika är ett geografiskt stort land. För valövervakningen behövs det verkligen ett mycket stort antal valövervakare, framför allt för att kunna nå ut på landsbygden. Där finns det många stora problem med information och utbildning, och det är därför jag vill särskilt markera vikten av att Sverige nu på allt sätt verkar för att även andra länder gör ökade ansträngningar för att valövervakningen skall kunna bli så effektiv som möjligt.

När det gäller den andra punkten kunde vi ju konstatera att det FN-organ som finns där spelade en alltför passiv roll. T.o.m. samarbetet med organ i Sydafrika var otillräckligt. Det är därför som det är bra att mandatet nu utvidgas, men det kan förmodligen bli så kritiskt att det behövs inte bara en utvidgning av den nationella fredsbevarande styrkan utan också att FN behöver sända en fredsbevarande styrka.

Låt mig till slut säga att det är angeläget att de frivilliga insatser som görs och som är mycket viktiga får allt tänkbart stöd.

På punkten 4 vill jag säga att det kanske inte är marknadsekonomi som det är brist på, utan det är snarare en brist på insatser för utveckling och tillväxt i Sydafrika. Det är där stödet framför allt behövs.

Anf. 3 MARGARETA VIKLUND (kds):

Herr talman! Jag får också tacka för interpellationssvaret.

Det jag främst kopplar ihop med Sydafrika just nu är det oerhörda hatet mellan olika grupper, det brutala våldet och framför allt polisens brutalitet och snabbhet att ta till vapen, den stora fattigdomen för den största delen av befolkningen, att apartheid – trots att den enligt lag är förbjuden – är så tyd-

lig och oerhört diskriminerande, ofriheten och rädslan, men också en okuvlig orädsla och vilja att göra något åt våldet och för demokrati och rättvisa.

Ett exempel skulle jag vilja berätta om.

På vår gemensamma resa där nere färdades vi på väg till Tokoza med Peace Action, en fredsorganisation. Just när vi passerar Phola Park ser vi en trafikpolisbil stå med blinkande blåljus på höjden av en vägbro. Poliser står där med dragna vapen, och vi förstår att något har hänt. Vi stannar, och på gräsfältet mellan vägbron och slumstaden Phola Park springer ett par poliser med en polishund. En polis står stilla i gräset. Phola Park är ett starkt ANC-fäste som ofta hamnar i sammandrabbningar med polisen, fick vi reda på.

Jag sköt honom i benen med två skott på 200 meters avstånd, skryter den vite trafikpolisen, medan han laddar om sin revolver. Han byter minst fyra patroner.

Han var beväpnad med ett gevär och tänkte stjäla en bil på motorvägen nedanför, fortsätter polisen, som stolt låter sig fotograferas medan han laddar om sin pistol.

Vi blir vittne till hur polisen sedan lyfter upp en svart man som legat skjuten i gräset nedanför vägrenen. Han tycks först vara död, eftersom de släpar honom över gräset och stenrösen, precis som om han vore ett villebråd. När han släpas över vägräcket, ser vi att han lever.

Ungefär samtidigt som mannen dras upp på vägen kommer en i ordets alla bemärkelser stor kvinna, en svart kvinna, helt plötsligt in i sammanhanget. Hon forcerar alla hinder och ställer sig mitt i samlingen av poliser och oss vittnen. Hon skäller ut poliserna med en dynamisk kraft som jag nästan aldrig har varit med om.

Kvinnan frågade, som vi hade gjort tidigare, var den skjutnes vapen var, var bilen som blivit överfallen fanns och varför man inte kontaktat ortens polis eller någon representant för den svarte mannen. Plötsligt blev alla de skjutglada vita männen mindre än små barn, tyckte jag. De svarade inget utan stod där bara generade med fåniga flin över ansiktena.

Det visade sig att kvinnan var en av ANC-ledarna i trakten. Hon fick oss alla med till polisstationen som vittnen. Där satt vi någon timme tills vi fick klart för oss att polisen tog sig an fallet.

Jag trodde ett tag att vi genom vår närvaro hade räddat den skjutne mannen från döden, men jag fick reda på i går att han var så allvarligt skadad, träffad i ryggen, att han dog på sjukhuset.

Herr talman! Den politik som tidigare har förts i Sydafrika har också inneburit att familjer har splittrats. Det sydafrikanska systemet har inneburit att den svarta manliga arbetskraften har behövts i bl.a. gruvorna. Därför har man tagit hand om den och låtit männen bo i Hotels, ungarshotell. Landets ekonomiska system har inte fungerat om inte familjerna splittrats.

Kvinnorna har fått stå för familjens sammanhållning i hemlandet och männen tjänat landet inom industrin. Det har slagit hårt mot kvinnan, som ofta har blivit ensamförsörjare. Enligt WHO har de splittrade familjerna också blivit en viktig faktor för spridandet av HIV/aids.

När nu Sydafrika står inför en stor omdaningsprocess, är det viktigt att kvinnan får en betydande roll i det ekonomiska och samhällsliga systemet. Är utrikesministern beredd att medverka till att de sydafrikanska familjerna

Prot. 1993/94:69
3 mars 1994

*Svar på
interpellationer*

inte splittras och att kvinnans resurser, kraft och möjligheter, som vi fick ett synligt exempel på genom det jag tidigare berättat, tas till vara vid uppbyggnaden av ett, som vi hoppas, nytt och demokratiskt Sydafrika?

Herr talman! Jag vill också lyfta fram polisens standard i Sydafrika, som också påverkar dess sätt att reagera och handla.

Det finns många olika grupper av poliser, och vi såg många som stod vid väggkanten, som jag nyss har berättat. Det finns en allmänt utbredd ovilja hos polisen att undersöka politiska brott mot framför allt ANC-sympatisörer. Bristen på samordning mellan olika polisenheter gör också att sådant arbete försvåras. I vissa områden, där svarta bor, är antalet poliser i förhållande till folkmängden dessutom alldeles för litet. Befolkningen har inte det skydd som den skulle behöva ha.

Polisycket har för den vite mannen ofta varit ett yrke han tagit när han inte kunnat få något annat. Dessa inte alltid helt lyckade poliser hotas i dag mer eller mindre av en intelligentare svart befolkning, som är beredd att ta över.

Är utrikesministern beredd att verka för en medmänskligare, mer demokratisk och rättvis polis i Sydafrika och för att de olika polisenheterna samordnas? Jag vet att det här handlar om ett lands inre angelägenheter, men det handlar också om mänskliga rättigheter, korruption och apartheid.

Anf. 4 KARL-ERIK SVARTBERG (s):

Herr talman! Det är en viktig interpellation som Hans Göran Franck har ställt, och därför får också det svar utrikesministern har givit stor betydelse. Jag ser mycket positivt i svaret, men jag tror också att man skulle kunna utvidga de svenska insatserna ytterligare.

Det är som utrikesministern säger i sitt svar: uppbyggandet av den nationella fredsbevarande styrkan går för långsamt. Den kommer inte att få den betydelse som den borde ha i denna process.

Det finns en formulering i utrikesministerns svar som jag är tveksam till: Säkerheten vid valen är i första hand en fråga för sydafrikansk polis och militär.

Vi vet ju med vilken misstänksamhet hela befrielserörelsen i Sydafrika ser på sydafrikansk polis och militär. Det är en fråga om förtroende. Av den anledningen skulle jag gärna se att FN engagerade sig mycket mer i denna fredsprocess, som skall leda fram till valet den 27 april.

Utrikesministern säger att regeringen är beredd att pröva på vilket sätt Sverige kan delta – exempelvis med utbildning och träning. Jag skulle vilja säga att det brådskar. Är regeringen beredd att ta ett initiativ i FN så att FN kommer i gång på ett annat sätt än man hittills har gjort? Det är alldeles för små insatser som görs.

Jag ser med positivt intresse på det svar utrikesministern har givit när det gäller det svenska fredsövervakningsprojektet PEMSA. 16 enskilda organisationer gick ihop, och jag är med och delar ansvaret. Intresset växer fortlöpande. I dag är det 17 enskilda organisationer som är engagerade.

De första fredsövervakarna är hemma. Vi har kunnat lyssna på dem. De har med egna ögon iakttagit det våld som finns i vardagen på ett sätt som vi inte kan föreställa oss. De säger alla att det behövs ökade svenska insatser där nere.

Jag skulle därför vilja fråga utrikesministern om regeringen är beredd att ställa ytterligare resurser till förfogande – dels för fredsövervakningsprojektet, dels också för valobservatörer. Det finns krav på oss från våra samarbetspartner i Sydafrika om att vi skall bidra med ytterligare svenska insatser.

Herr talman! Jag skulle vilja kommentera situationen i Bophuthatswana. Där finns ett omfattande våld som vänder sig direkt emot fredsprocessen. Jag har en rapport som handlar om hur polisen i Bophuthatswana den 5 februari grep och misshandlade tio unga ANC:are. Den 13 februari arresterade man 10 ANC-medlemmar och förstörde deras material. Man gjorde en räd mot ANC-kontor i Mafikeng den 19 februari och konfiskerade dokument och flygblad. Man misshandlade ANC-medlemmarna, och man använde tårgas. Den 19 februari stoppade man ANC:are och MR-advokater som höll på med väljarutbildning.

När övergångsrådet den 7 december vände sig till FN och vädjade om hjälp var det fråga om insatser i hela Sydafrika, inkluderande Bophuthatswana. Där har det alltså inte hänt någonting. Det är ett tragiskt faktum att en stor del av Sydafrika är utan stöd och inflytande.

Anf. 5 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp):

Herr talman! Sent i går kväll debatterades ett utskottsbetänkande som gällde svenska företags verksamhet i Sydafrika. Det var förmodligen det sista betänkande i det ämnet som vi behandlar här i kammaren, för nu behövs det väl inte några mer skrivelser från regeringen när det gäller hur svenska företag har verkat i Sydafrika. Det är glädjande att vi kan lägga sådana skrivelser till de historiska handlingarna. Sanktionerna är slut, och vi går mot ett nytt Sydafrika.

Det internationella samarbetet och det internationella samfundet har hjälpt till att skapa denna utveckling i Sydafrika. Man har fått bort apartheidssystemet och knäckt Sydafrikas vita genom sanktionspolitiken, så att landet nu kan gå en annan utveckling till mötes.

När vi var nere för några veckor sedan möttes vi av ett budskap från ANC-representanter första dagen. De sade: Vi har tiden emot oss. Vi har ont om tid.

Ju mer vi följde arbetet desto bättre förstod vi vad som menades med denna varning. Det är inte lång tid kvar till den 27 april. Mycket skall uträttas innan dess. Väljarutbildningen är i full gång, men det finns mycket som återstår. Det är svårt att nå ut till alla delar av Sydafrika. Det finns många analfabeter som har svårt att förstå hur man tekniskt skall gå till väga. Det är en tidsödande utbildning. Valövervakning skall organiseras i 9 000 vallokaler. Man räknar med att man skall försöka få 20 000 valövervakare på plats – 2 eller 3 på varje vallokal.

Det har talats en del om våldet i Sydafrika i den här diskussionen. Risken är att man blir litet dyster, nedstämd och pessimistisk, för våldet är omfattande. Flera har vittnat om det här i dag. Vi läser ständigt om det i tidningarna. Den helgen vi var nere sköts tolv afrikaner på öppen gata – barn som äldre.

De senaste två månaderna har man utfört en stor sprängning varannan dag mot kraftledning, ANC-kontor, kommunalkontor osv. Detta ger naturligt-

vis en dyster bild. Men samtidigt möts man av en stor kraft bland alla dessa miljoner människor som ser hoppet den 27 april, när de för första gången går till val.

Man hoppas att den lilla minoritet som försöker störa bilden skall slås tillbaka av det massiva stödet från den vanliga mannen och kvinnan på gatan som nu äntligen skall få gå till val. Vi skall på alla sätt försöka bidra till att så sker. Det är viktigt att internationella och svenska representanter finns på plats.

Margareta Viklund berättade tidigare om den otäcka händelse då en man sköts framför våra ögon. Om vi inte hade varit på plats där hade utvecklingen blivit en annan. Det omvittnades av de ANC-företrädare som också dök upp. Det förhållandet att det helt plötsligt fanns fem svenska parlamentariker där gjorde att denne man forslades till sjukhus i stället för direkt till häktet, där han omedelbart skulle ha avlidit. Nu blev utgången ändå densamma, eftersom man inte kunde rädda hans liv, men han kom trots allt under behandling.

Det är nu viktigt med en massiv närvaro där nere, och det är glädjande att utrikesministern och även riksdagens talman har tagit initiativ till att sända valobservatörer till Sydafrika.

Något som är tragiskt är Inkathas agerande i detta sammanhang. Jag såg i dagens tidning att man i går återigen försökt att få med Inkatha på valvagnen. Man har gjort flera förändringar i konstitutionen för att få med denna rörelse, men ändå kommer det dystra signaler från Inkathas ledare Mangosuthu Buthelezi, som går ut på att man troligtvis inte tänker delta. Detta är bedrövligt. Det är fantastiskt att se hur ANC har böjt sig dubbelt tillbaka för att försöka få alla parter att delta i valet.

Jag vill avslutningsvis påminna om och varna för något som vi måste ha i åtanke, nämligen att det kommer en dag även efter valet. Det är viktigt att vi är på plats efter valet den 27 april.

Jag skulle till sist vilja fråga hur utrikesministern ser på det fortsatta svenska biståndet, engagemanget och stödet till Sydafrika efter valet, ett val som vi hoppas skall gå fredligt till.

Anf. 6 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Också jag vill tacka för svaret. Jag tillhör dem som har varit där nere, och jag kan instämma i allt det som är sagt. Vi har upplevt samma saker, och jag behöver inte upprepa något av det.

Utrikesministern säger att utvecklingen mot demokrati i Sydafrika inte har varit smärtfri, och det är verkligen ett understatement. Utvecklingen har inte varit och är inte smärtfri. Det har sagts en hel del här om våldets omfattning, men vi har svårt att fatta hur det egentligen är. Man kan säga att landet pendlar mellan hopp och förtvivlan, även om hoppet ändå är stort inför valet och den nya tid som skall komma. Men det finns en förtvivlan inför vad som kan hända om partier fortsätter med att vägra ställa upp i val, och jag ser mycket stora risker med detta.

Jag läste i gårdagens tidning att det fanns ett visst hopp, men nu säger Karl-Göran Biörnsmark att inställningen är negativ igen. Det återspeglar något som vi märkte när vi var där nere, nämligen att Buthelezi och hans Inkat-

haparti växlade från dag till dag och ständigt kom med nya krav. Läget var mycket svårt. Om Inkatharörelsen inte ställer upp, kommer den naturligtvis att göra allt för att skrämma människor inför röstningen och för att hindra valet.

Jag skulle också tro att man i så fall kommer att lyckas. Det är mycket svårt för människor att visa det mod som krävs för att verkligen ta sig till en röstlokal. Det kommer faktiskt dagar också efter valet, och då riskerar man att bli trakasserad av dåliga förlorare.

Vi har en oerhört stor uppgift i att stödja demokratiutvecklingen, både nu, som så många har sagt, och även senare, när det gäller att sätta till alla resurser för att få ett fritt och demokratiskt Sydafrika. Vägen dit är nog ganska lång, men det finns ändå hopp.

Jag är mycket glad för de positiva redogörelser som vi fått från utrikesministern, både om vad som skall göras och om vad som görs. Det intryck som vi fick av de svenska insatserna var att de i mycket stor utsträckning har träffat helt rätt och att de gör en oerhörd nytta. Det är mycket positivt. Men det är synnerligen viktigt att vi fortsätter med insatserna och inte glömmer Sydafrika. Vi bör sätta in ordentligt med resurser under denna känsliga period.

Jag har också en fråga till utrikesministern, och den gäller det svenska näringslivet. Vi vet att det finns många svenska företag där nere. Många ligger i startgroparna för att utvidga sin verksamhet, och andra är på väg dit. Förhoppningarna på den sydafrikanska marknaden är mycket stora från hela omvärlden, och det är mycket positivt. Det är givetvis en mycket stor resurs för landet att det kommer företag dit, att man investerar osv.

Som jag ser det är företagen en resurs också när det gäller demokratiutvecklingen. De har en stor uppgift och en förpliktelse att på arbetslivets område medverka i denna demokratiska uppbyggnad på det sätt som passar dem. Det kan gälla arbetsorganisation, arbetsvillkor, möjligheter till organisering osv.

Jag vill fråga utrikesministern om det tas några kontakter i detta syfte med företag som finns där nere eller som är på väg dit och i så fall med vilka. Jag skulle vilja skicka med en uppmaning att man tar sådana kontakter.

Anf. 7 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Också jag välkomnar denna interpellation. Den ger oss alla ett tillfälle att uttrycka vår bestämda – hoppas jag – vilja och föresats att det omfattande svenska engagemanget i kampen mot apartheid kommer att fortsätta för ett demokratiskt Sydafrika liksom också för att hjälpa till med att ta itu med apartheidsystemets förfärliga arv. Detta har vi alla här haft en möjlighet att bevittna vid besök i Sydafrika, och vi inser att det naturligtvis kommer att ta en avsevärd tid att komma till rätta med alla dess yttringar.

Interpellationssvaret visar något av bredden i det svenska engagemanget, de många olika insatserna och de många organisationer som är aktiva där. Jag hoppas att detta skall fortsätta, och vi kommer naturligtvis från regeringens sida att göra vad vi kan för att så skall bli fallet.

Jag delar också Hans Göran Francks bedömning vad gäller att den process som vi nu bevittnar och som vi försöker uttrycka vårt stöd för och delta i är

Prot. 1993/94:69
3 mars 1994

Svar på
interpellationer

svår nog fram till de demokratiska valen. Sedan väntar naturligtvis en oerhört besvärlig uppgift på den nya sydafrikanska regeringen. Det kan vi alla inse. Den innefattar ekonomin, jobben, åtgärder i slumområdena, bostadsbyggandet, de sociala villkoren och naturligtvis rättstrygghetsfrågorna, som också kommer att stå i centrum.

Jag hade när jag träffade Nelson Mandela möjlighet att ta upp också denna aspekt, och han förklarade för mig att han i sina valtal försökte klara den mycket svåra balansgången mellan det positiva och optimistiska budskapet som han naturligtvis vill föra ut och den dos av realism som är nödvändig.

Jag tror att Sverige kan fortsätta att göra mycket och vill peka på de ytterligare möjligheter som vi mot bakgrund av vårt engagemang, vår erfarenhet och vår närvaro i Sydafrika kommer att få inom ramen för den europeiska unionen att verka för en konstruktiv politik från dennas sida gentemot det nya demokratiska Sydafrika.

Jag var glad över att Karl-Göran Biörsmark pekade på att det finns en kraft i omvandlingsprocessen och hos de ledande aktörerna i demokratiseringen av Sydafrika. Samtidigt som vi både blir beklämda och skrämda av det förfärliga våldet, problemen, fattigdomen och eftersläpningen på alla områden får vi ändå ett slags optimism mitt i allting därför att det finns en kraft hos de ledande aktörerna som vi har att känna betydande respekt för.

Beträffande de konkreta frågorna om vad vi nu kan göra tror jag att vi i grunden är mycket ense. Jag kan inte se annat än att om det finns möjlighet att utöka fredsövervakningen, borde SIDA kunna pröva detta i positiv anda. Detsamma gäller naturligtvis i frågan om ytterligare valobservatörer.

Jag vill dock understryka att vad det internationella samfundet kan göra är att ställa upp med *observatörer*. Jag fick den definitionen mera klar för mig efter det att jag i Sydafrika hade träffat den oberoende valkommissionen, vilket jag utgår från att ni också gjorde. Jag blev tämligen imponerad över den enorma organisation som nu förbereds. De s.k. direkta valkontroll-lanternorna och valövervakarna i litet gammaldags svensk mening är något som det sydafrikanska samhället självt kommer att ställa upp med. Det vi nu talar om är observatörer.

Vi måste också inse att det är en betydande organisationsinsats som kommer att krävas för att ta hand om de internationella observatörerna. Vi måste vara medvetna om det som FN:s generalsekreterares representant i Sydafrika, Brahimi, underströk för oss när vi besökte honom, nämligen att det icke är ett helt riskfritt uppdrag. Det måste organiseras. Våra observatörer måste samverka såväl inom ramen för FN och Europeiska unionen som med Sydafrikas egna ansträngningar. Det är alldeles nödvändigt.

Herr talman! Jag vet inte om jag har mer tid eller om jag får återkomma i nästa replik. Jag har en del ytterligare att säga, men jag återkommer gärna.

Anf. 8 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Det är viktigt att understryka att det görs samlade ansträngningar för att Sverige skall kunna göra en insats under valrörelsen och i samband med valet. Jag är glad att kunna säga att AWEPA kommer att bevaka både valrörelsen och själva valet. Den respons vi fick hos talmannen är också

ett mycket värdefullt nytt bidrag. En officiell riksdagsdelegation skall resa dit under ledning av förste vice talmannen Alemyr.

Jag tror att regeringen kan göra ytterligare en del insatser för att stärka de många frivilliga krafter och valobservatörer som är beredda att åka. De har finansieringssvårigheter. Mitt intryck av de fredskommittéer som finns är att de är mycket viktiga. Man kunde dock konstatera att de har brist på resurser. Där tror jag att det kan sättas in ytterligare krafter. De känner förhållandena väl. De kan arbeta förebyggande, och de har nått en hel del resultat. De skulle kunna göra ännu mera med ytterligare insatser. Det är därför jag vill att utrikesministern skall observera den frågan.

Det är i viss mån beklagligt att FN har varit något för passivt hittills, men nu har man utvidgat mandatet. Jag tror att regeringen måste studera situationen ytterligare. Utrikesministern säger ju också i sitt svar att om man begär ytterligare insatser skall regeringen vara positiv till det. Det är ett faktum att övergångsrådet den 7 december beslutade att be FN att förnya och förändra sitt mandat till att inte bara vara valövervakare. Jag tror att FN måste förstärka sina insatser på den punkten. Det finns en stor risk för en upptrappning av våldet under det sista skedet. De som vill sabotera och förhindra valet kommer att agera än mer under slutskedet.

Polisen kan naturligtvis spela en positiv roll, men vissa poliskrafter i vissa provinser spelar en ytterligt negativ roll.

Anf. 9 MARGARETA VIKLUND (kds):

Herr talman! Det är klart att man kan låta litet pessimistisk när man ser på situationen nere i Sydafrika. Men det finns också väldigt mycket som är positivt, bl.a. den enorma kraften som finns både hos individer och olika rörelser. Då tänker jag på de positiva krafterna.

När man kommer dit ängslas man litet grand över att tiden är så fruktansvärt knapp. Man har inte mycket tid på sig. Det här valet skall äga rum den 27 april. Det är fortfarande så oerhört mycket som är ogjort när det gäller organisation och mycket annat. Det gör att man känner sig litet ängslig. Hur skall de hinna? Kommer detta att bli ett val i demokratisk ordning?

Jag fick inte något riktigt svar på mina frågor, men det kanske kommer sedan. Jag frågade om utrikesministern hade funderat på hur man skulle kunna använda kvinnorna mer i arbetet nere i Sydafrika. Jag tror att det finns en stor outnyttjad resurs där som skulle kunna användas på ett positivt sätt i uppbyggnaden av ett demokratiskt Sydafrika.

Många har varit inne på detta med polisen. Den är ett stort problem. Det gäller framför allt hur man skall kunna samordna de olika enheterna och få in ett demokratiskt tänkande. Det finns oerhört mycket apartheid kvar i tankandet och i synen på situationen där nere.

Det finns många stora olösta problem fortfarande. I praktiken finns det mycket kvar att göra innan man kan säga att apartheid är avskaffat. Det finns väldigt många starka krafter som arbetar för att hålla apartheid vid liv och som hela tiden motarbetar den demokratiska processen. Jag tänker på en ledare som vi fick se på TV där nere som heter Terre Blanche. Han vill inrätta enklaver för enbart vita. Det sägs att han hämtar sina anhängare från

Prot. 1993/94:69
3 mars 1994

*Svar på
interpellationer*

dem som känner sig hotade av en intelligentare och mer skärpt svart befolkning. Arbetslösheten i Sydafrika är också mycket hög, uppemot 50 %.

Jag skulle till sist vilja fråga vilka planer som finns för att öka den svenska investeringsviljan i landet genom t.ex. garantier eller krediter nu när sanktionerna mot Sydafrika har upphört. Det har berörts litet grand tidigare. Finns det någon plan för att i FN och andra sammanhang verka för att apartheid blir avskaffat även i realiteten och för att planer på enklaver för vita stoppas? Det finns vissa motsättningar här genom t.ex. arbetslösheten och hotet mot den vita befolkningen.

Anf. 10 KARL-ERIK SVARTBERG (s):

Herr talman! Jag skulle vilja ta fasta på Karl-Göran Biörsmarks formulering "dagen efter valet". Jag hade förmånen att vid det stora AWEPA-mötet i Bryssel i oktober lyssna på Nelson Mandela. Det var egentligen en vädjan till Europa om stöd för det som måste börja dagen efter valet, dvs. en utvecklingsprocess. Han sade ungefär så här: Om inte valet och demokratiprocessen följs av en positiv utveckling i Sydafrika är demokratin mycket skör. Det är därför vi behöver massiva insatser från Europa och USA.

Sverige har ju en tradition när det gäller detta. Det är bara att arbeta vidare för oss.

Vi i de organisationer som står bakom fredsövervakningsprojektet i Sydafrika är självfallet tacksamma för det stöd som vi har fått när vi har uppvaktat UD och när vi har lämnat in ansökan till SIDA.

Detta fredsövervakningsprojekt innebär ju mer än att bara övervaka valet. Det är ett led i demokratiseringsprocessen. Det är inte riskfritt. Det är en svår situation för fredsövervakarna. De första som kommit tillbaka berättar om det. Vi tänker utnyttja den information som de har med sig hem. Vi kommer att inbjuda UD till ett möte med dessa fredsövervakare. Det är viktigt att den informationen förs vidare.

Jag tror inte att vi som driver detta fredsövervakningsprojekt skall engagera oss också i valobservationsprocessen. Jag tror att vi behöver andra personer. Men många av de organisationer som finns i vårt projekt är intresserade av att sända ut valobservatörer. De har vänt sig till SIDA för att få stöd för detta. Men SIDA säger att dess resurser i detta avseende är uttömda. Det är därför jag ställde frågan till utrikesministern.

Jag tror att det är viktigt att så många internationella valobservatörer som möjligt kommer på plats. De som FN m.fl. ställer till förfogande innebär, såvitt jag har förstått, att det i praktiken blir en internationell observatör på fem vallokaler, och det är otillräckligt.

Anf. 11 KARL-GÖRAN BIÖRSMARK (fp):

Herr talman! Jag vill tacka utrikesministern för svaret och reaktionen på den fråga jag ställde i slutet på mitt förra anförande. Jag tackar för de kraftfulla formuleringarna, såsom att det gäller att ta itu med apartheidsystemets arv och att vi skall göra allt för att ha ett fortsatt stöd i Sydafrika. Det är mycket bra, och jag tackar för det.

Jag tror att det var president Kennedy som sade något liknande detta: Fråga inte vad landet kan göra för dig; fråga vad du kan göra för landet. Jag

kom att tänka på det när jag såg en annons som Nelson Mandela hade i en Sydafrikansk tidning. Han hade formulerat det så här: Det är dags att du frågar: Vad kan landet göra för dig? Det är en omvänd formulering mot den president Kennedy använde. Jag har förståelse för det. Här har Mandelas folk i årtionden levt i ett land som just inte har gjort så mycket för detta folk.

Jag förstår formuleringen. Det är dags att fråga sig: Vad kan landet göra för dig? Samtidigt är det naturligtvis en något utmanande formulering. Jag har också märkt att han tar tillbaka detta litet grand i sina tal, där han försöker tona ned det. Tro inte att ni skall köra en Mercedes dagen efter valet – har han t.ex. formulerat det.

Det finns mycket som måste göras. Vi har berört det här. Det gäller sådana saker som utbildning, bostäder, vatten och sjukvård. Klyftorna är enorma efter arvet från apartheidsystemet. Därför är också förväntningarna enorma. De politiska ledarna har en mycket skör balansgång framför sig, dels att hålla tillbaka förväntningarna, dels att försöka ge hopp om en ljus framtid där landet kan göra någonting för sin befolkning.

Nu hoppas vi att dessa val i slutet på april skall bli fria och rättvisa val, och att vi inte efteråt behöver ångra att vi inte gjorde tillräckligt, såsom t.ex. i Angola. Jag har en känsla av att det internationella samfundet inte gjorde tillräckligt där. Utvecklingen hade kunnat bli annorlunda.

Namibia är ett bra exempel på vad man kan göra och vad det betyder för den fortsatta stabiliteten i landet. Angola har inbördeskrig, men i Namibia jobbar man fredligt mot samförstånd med oppositionen. Nu gäller det alltså Sydafrika. Det är nu vi investerar i en fredlig demokratisk utveckling eller fortsatt våld. Mycket avgörs som sagt den 27 april.

Anf. 12 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Jag vill kommentera det som sades om de stora förväntningar som naturligtvis finns bland de stora massorna. Utrikesministern sade själv att Nelson Mandela försöker att tona ner förväntningarna. Vi märkte också det. Vi hörde referat av hans tal där han verkligen försökte att få en balans, men det är oerhört svårt.

Det spelar kanske inte en så stor roll vad han egentligen säger. Förväntningarna finns ju där i alla fall. De går liksom inte att stoppa. Arbetslösheten är uppmot 50 %, och bland de svarta är den betydligt högre. Vi träffade fackföreningsledare från Cosatu när vi var där nere. Deras målsättning är att ordna två miljoner nya jobb inom en femårsperiod, tror jag det var.

Med den befolkningsökning man har i Sydafrika kommer arbetslösheten i stort sett egentligen inte att minska särskilt mycket i och med detta. Det var ändå fråga om – vilket de räknade med – en realistisk plan. Då inser man vilka oerhörda problem det finns och hur svårt det kan vara att möta de förväntningar som finns.

Jag fick inte riktigt svar på min fråga. Jag vet att utrikesministern inte hann med det. Jag hoppas på att jag nu får en kommentar om de svenska företagen.

Anf. 13 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! När det gäller kvinnans ställning vill jag gärna säga att jag helt och hållet delar Margareta Viklunds analys och förhoppningar. Om det

är ett område där jag hoppas att Sverige skall engagera sig är det bl.a. detta område. Jag förstod av analyser av det sydafrikanska samhället på olika sidor av barriärerna att kvinnans ställning verkligen behöver stärkas.

Jag har också en viss förhoppning att detta kan ske i ett demokratiskt Sydafrika och att det kanske också något kan vara ett bidrag till att få en fredligare utveckling. Jag hoppas verkligen, och vill gärna medverka till, att det är en av de frågor som lyfts fram och som Sverige kan hjälpa till med efter valet.

Detta gäller likaså investeringar från svenska företag. Jag hade när jag var där nere tillfälle att träffa deras representanter, och jag märkte att de svenska företagen är på väg tillbaka. De håller på att rekrytera nytt folk, och det kommer nya svenskar dit.

Vad vi från statens sida kan göra i ett samarbete är framför allt insatser via BITS och den typen av insatser. Det gäller mjuka krediter, osv. Jag tror också att Swede Corporation kan göra insatser. Jag anser givetvis att Sverige bör fortsätta sina insatser för rättssamhället och hjälpa till att få det att bli ett rättssamhälle för alla i stället för ett rättssamhälle som är en del av apartheidsystemet.

Karl-Erik Svartberg undrade i sitt tidigare inlägg något över formuleringarna angående den nationella fredsbevarande styrkan, osv. Jag förstår Karl-Erik Svartbergs undran. Det var exakt Thabo Mbekis formuleringar. Annars skulle de inte ha stått i interpellationssvaret.

Jag förde alltså samtal med flera personer när det gällde den fredsbevarande styrkan. Vi vet att den fungerar mycket dåligt. Min synpunkt till ANC och Thabo Mbeki var att det framför allt måste vara fråga om armén och polisen. Det kommer icke att hinnas med och bli trovärdigt. Det finns kanske en möjlighet för Sverige att hjälpa till i en uppbyggnad. Men det måste vara någonting som både ANC och en ny regering vill. Det var det svar jag fick direkt av Mbeki själv.

Jag noterar vad Karl-Erik Svartberg har sagt om fredsövervakarna och möjligheten att vidga projektet. Jag vill inte falla ett självständigt ämbetsverk i ämbetsutövningen. Jag kan bara säga att jag tar med mig denna påpekan. Det gäller naturligtvis också om vi ser möjlighet att ytterligare utöka bevakningsinsatserna.

Anf. 14 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Jag har fått uppgifter om att FN genom sin representation i Sydafrika inte agerar i Bophuthatswana, ett av de fyra självständiga hemländerna. Det finns all anledning, eftersom det råder ett mycket allvarligt förtryck där, att utrikesministern tar initiativ till att FN utvidgar sitt arbete till den delen av Sydafrika.

Det andra som jag avslutningsvis vill säga är följande. När det gäller biståndet vet vi vad budgetpropositionen innehåller. Jag tror att det är en samlad uppfattning hos oss riksdagsledamöter som var där att det är otillräckliga insatser. Man skulle framför allt kunna ta i anspråk en del av demokratibiståndet för att förstärka insatserna i Sydafrika. Det är en maning som jag kommer med till utrikesministern.

Anf. 15 MARGARETA VIKLUND (kds):

Herr talman! Låt mig få tacka för klargörandet när det gällde att tillvarata kvinnans resurser i Sydafrika. Jag tror att det är en viktig faktor i frigörelsearbetet och i demokratiseringsprocessen där nere att just ta vara på kvinnans möjligheter. Det skall bli spännande att följa hur man kommer att jobba med det.

Jag ställde en annan fråga, som jag inte fick svar på, nämligen hur man skulle kunna förhindra att enklaver för vita bildades, och om utrikesministern hade funderat på det. Detta är allvarligt, då det befrämjar apartheid.

Jag började mitt inlägg med att tala om våldet. Vi fick när vi var i Sydafrika vid flera tillfällen höra att t.ex. Inkatha rekryterade framför allt män från olika delar av landet, främst från Natalprovinsen. Man lät dem smygvägen inta ungarshotellen. De placerades där och försågs med vapen. På så sätt blev ungarshotellen mer eller mindre ointagbara fästningar, varifrån raiders gjordes. Det här är något som på alla sätt måste motverkas och bekämpas, då det är en enorm våldsfaktor i samhället.

Jag skulle till sist vilja fråga om utrikesministern är beredd att vid samtal med företrädare för den tillfälliga sydafrikanska regeringen ta upp det här problemet och vikten av att motverka just vapenuppladdningen. De här fästningarna finns också mitt inne i ANC-samhällen och på annat håll.

Anf. 16 KARL-ERIK SVARTBERG (s):

Herr talman! Låt mig säga att jag är glad över Margareta Viklunds fråga om kvinnornas roll i Sydafrika och också över utrikesministerns svar. Kvinnorna kan göra en fantastisk insats. Egentligen skulle man ställa det i kontrast till Livets ords framställan om vigselrätt för att betona mannens överhöghet över kvinnan. Det är ganska fantastiskt att Sverige skall utmärka sig på det sättet, när vi försöker se på kvinnans roll i biståndet och i demokratiseringsprocessen i Sydafrika.

Herr talman! Vad jag ville med mitt inlägg var att försöka få utrikesministern och regeringen att driva på FN. Jag tror alltså att FN skulle kunna göra mer betydande insatser i själva fredsprocessen och demokratiseringsprocessen än man gör. Därför skulle jag gärna se ett initiativ från den svenska regeringens sida i den här frågan.

För övrigt vill jag, herr talman, bara notera utrikesministerns lyhördhet. Jag tror att det kommer ut något gott av den här interpellationsdebatten.

Anf. 17 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Apropos kvinnor, som jag också tror spelar en oerhört viktig roll, fick vi där nere veta att man hade bestämt att det skulle vara en tredjedel kvinnor på ANC:s listor. De kanske inte stod högst upp, men många fanns på valbar plats. Det är positivt.

Jag fick inte något riktigt svar på min fråga när det gällde de svenska företagen och deras roll i demokratiseringsprocessen. Frågan gällde inte bara investeringarna. Företagen har ju ett ansvar för att villkoren för människorna och förhållandena på arbetsplatserna förbättras.

Jag tycker att det är viktigt att svenska företag går före. Det gör de ofta ute i världen; de tar ett stort ansvar för de anställda, för deras möjligheter

att organisera sig och ibland för deras familjer. De har alltså ett stort ansvar, och de har stora möjligheter att delta i demokratiseringsprocessen och på så sätt se till att den blir lyckosamt genomförd.

Min fråga gällde egentligen om regeringen har tagit eller tänker ta några kontakter med företagen i det avseendet.

Anf. 18 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Jag önskar också att FN skall spela en aktiv roll. Denna roll måste dock definieras i samverkan och samklang med huvudaktörerna i demokratiseringsprocessen. Det är de som måste sätta upp ramarna och tala om hur de önskar att FN skall agera. Det vill jag kraftfullt slå fast. Det är ju ett demokratiskt och självständigt Sydafrika som vi eftersträvar.

Mitt svar till Margareta Viklund om vita enklaver är detsamma. Detta är ju huvudaktörerna i demokratiseringsprocessen, som kommer att styra Sydafrika, som kommer att utforma konstitutionen. Det är de politiska krafterna i Sydafrika som nu även har antagit en "bill of human rights", och de har en interimskonstitution som de går vidare med. Det är ju de som skall forma det nya Sydafrika. Jag har förtroende för att de kommer att göra det. Vad vi vill är att hjälpa och stödja dem, vara närvarande och lyssna på vad de önskar att vi skall göra.

När det gäller de svenska företagens möjligheter, har de nu ökat, på det sätt som Karl-Göran Biörsmark var inne på, genom att olika hinder och restriktioner för deras verksamhet har avskaffats. Nu kan de investera igen och gå vidare. Mitt intryck är att de kommer att vilja göra detta.

Överläggningen var härmed avslutad.

4 § Svar på interpellation 1993/94:90 om utvecklingen i Ryssland

Anf. 19 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Hans Göran Franck har med hänvisning till den aktuella utvecklingen i Ryssland frågat vilka åtgärder regeringen kommer att vidta för att främja demokratin m.m. i Ryssland, om Ryssland utgör något militärt hot mot Sverige som motiverar en förändring av utrikes- och säkerhetspolitiken, om regeringen kan försäkra att Sveriges alliansfria utrikes- och försvarspolitik ligger fast samt vilka åtgärder regeringen kommer att vidta för att stärka skyddet mot internationell ekonomisk och organiserad brottslighet bl.a. från Ryssland.

Herr talman! Visst kan man, som Hans Göran Franck, känna oro inför många drag hos dagens utveckling i Ryssland. Men jag tror samtidigt att alla vi i denna kammare delar insikten om att omställningen av det ryska samhället måste få ta viss tid och att det då gäller att inte svartmåla bilden efter varje enskilt bakslag. Tvärtom kan svartmålningar och försök att snabbt söka sig tillbaka, till det förment trygga, vara direkt kontraproduktiva! Det största ansvaret – och den tyngsta bördan – för de fortsatta reformsträvandena vilar på människorna i Ryssland. Men omvärlden har ett stort ansvar

för att genom stöd i både ord och praktisk handling visa tillförsikt och därigenom bidra till framtidsro i Ryssland.

Därför fortsätter regeringen att aktivt stödja de demokratiska och ekonomiska reformprocesserna. Särskilt koncentrerar vi oss på att bistå med konkreta insatser i nordvästra Ryssland, från Barentsregionen i norr till Kaliningrad i söder, men vi bedriver också rådgivningsprogram – bl.a. genom Finansdepartementet – på central nivå i Moskva. Framför allt syftar vårt stöd till att genom kunskapsöverföring stötta uppbyggandet av de olika institutioner som demokrati och marknadsekonomi kräver. Samtidigt gör vi insatser som har direkta sociala beröringspunkter, såsom omskolning av officerare i S:t Petersburg och Kaliningrad och stöd på det arbetsmarknadspolitiska området.

När det gäller aktioner mot den internationella organiserade brottsligheten, tog regeringen i höstas initiativ till en särskild konferens i Borgholm med deltagande av länderna i Östersjöregionen. Vi följer nu upp detta bl.a. via en arbetsgrupp, som leds av Sverige och som skall försöka finna praktiska och effektiva samarbetsformer mellan de ansvariga myndigheterna i dessa länder. Parallellt med detta har Rikspolisstyrelsen inlett ett närmare samarbete med myndigheterna i Ryssland. Sedan september 1993 finns dessutom en svensk polissambandsman placerad i Moskva, och Rikspolisstyrelsen planerar att komplettera med ytterligare en sambandsman i S:t Petersburg.

Hans Göran Franck hänvisar även till Rysslands ansökan om medlemskap i Europarådet när han pekar på ett antal problem på bl.a. de mänskliga rättigheternas område. Här är det min och regeringens inställning att alla länder som beviljas medlemskap i rådet måste leva upp till de krav som ställs och att vi inte bör medge några undantag. Samtidigt försöker vi genom konkret stöd till uppbyggandet av rättsstatens institutioner göra det möjligt för inte minst Ryssland att så snabbt som möjligt uppfylla villkoren för medlemskap.

I skenet av de tendenser som Hans Göran Franck beskriver är det samtidigt viktigt att huvuddragen i den nuvarande svenska utrikes- och säkerhetspolitiken fullföljs. Genom ett aktivt svenskt engagemang i vårt närområde kan vi i någon mån motverka de tendenser som kan utvecklas till hot. Vårt engagemang sker, som nämnts, genom samarbete och nära bilaterala kontakter med Ryssland och inom ramen för exempelvis ESK, Östersjörådet och Barentssamarbetet.

Därutöver är jag övertygad om att ett svenskt medlemskap och engagemang i EU kan bli av stor vikt för säkerheten i Östersjöområdet.

De allt närmare ekonomiska relationerna som nu utvecklas mellan EU och Ryssland, exempelvis genom det s.k. partnerskaps- och samarbetsavtalet, skapar ökade förutsättningar för en stabil utveckling i Ryssland. Vi har all anledning att stödja denna utveckling. Genom ökad integration med väst kan den ekonomiska utvecklingen i Ryssland stärkas. Därigenom kan potentiella säkerhetspolitiska hot undvikas.

Ett svenskt deltagande i EU ger oss också en möjlighet att delta i den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken. Säkerheten i Östersjöområdet blir genom den förestående utvidgningen av EU än mer naturligt en angelägenhet för alla Västeuropas stater. Som EU-medlem kan Sverige föra en ak-

Prot. 1993/94:69
3 mars 1994

*Svar på
interpellationer*

tiv dialog med övriga medlemsländer om händelseutvecklingen i vårt närområde. Vi kan tillsammans med dem också föra en nära dialog med Moskva – en dialog som får större tyngd genom att den förs gemensamt av Väst Europas demokratier.

Svaret på Hans Göran Francks frågor är således att den rådande situationen i Ryssland inte föranleder någon ändrad svensk utrikes- och säkerhetspolitik. Det är den nuvarande politiken som skall fullföljas.

Hans Göran Franck frågar också om regeringen kan försäkra att den svenska alliansfriheten ligger fast. Utrikesutskottet har slagit fast: "Den militära alliansfriheten består alltså" (UU19:1991/92). Politiken "syftar till att vi skall kunna vara neutrala i händelse av krig i vårt närområde". Denna centrala formulering är utgångspunkten för regeringens politik och vi har inte någon avsikt att ändra den.

Anf. 20 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Även den här interpellationen grundade sig på ett besök som ett antal svenska riksdagsledamöter gjorde i Ryssland i samband med valet i slutet av förra året.

Jag gjorde studier och iakttagelser under det besöket. Det finns anledning att peka på en hel del av de oroande drag som finns i den ryska utvecklingen. Det gäller inte minst de områden som jag har berört i min interpellation – det ekonomiska och sociala området och mänskliga-rättighets-området – men också brottsligheten.

I min interpellation tog jag särskilt upp frågan om Rysslands ansökan om medlemskap i Europarådet. Bakgrunden till frågan var ett uttalande som statsministern gjorde under förra året. Det utgjorde mer eller mindre en utfästelse om att Ryssland skulle bli medlem i Europarådet. Eftersom jag är svensk delegat i Europarådet tycker jag att det är angeläget att man är mycket försiktig med formuleringar och utfästelser i dessa frågor. Det är klart att det är av intresse att alla länder i Europa skall kunna bli medlemmar i Europarådet. Men det är mycket viktigt att man, under den procedur som äger rum innan Europarådet tar ställning till om landet skall bli medlem eller inte, noggrant utreder att landet uppfyller de krav som Europarådet ställer.

Under denna procedur befinner man sig ofta i förhandlingssituationer, där det går att påverka ett land att göra de förändringar som är av vikt och betydelse. Dessutom har det tillkommit en sexmånadersfrist efter det att beslut har fattats. Detta skall också kunna innebära att man kan vidta åtgärder enligt det s.k. Halonenförslaget.

Det svar som utrikesministern har givit mig är mer återhållsamt än det uttalande som statsministern gjorde. Jag utgår ifrån att den svenska regeringen på alla sätt medverkar till att utöva alla tänkbara påtryckningar för att Ryssland skall bli en verklig demokrati med respekt för mänskliga rättigheter och uppfylla Europarådets krav.

Det är viktigt att man inte tror att det är möjligt att få favörer på grund av sympatier eller antipatier.

Det är viktigt att man betonar att Väst Europas länder intar en ställning som inte innebär en inblandning i Rysslands angelägenheter som kan få negativa effekter.

Jag fäster mig vid statsministerns uttalande, som är återgivet i Svenska Dagbladet, att det är för litet chockterapi i Ryssland. Jag tror att det var mycket olämpligt att säga det när man samtidigt kan konstatera att det är en mycket olycklig social och ekonomisk utveckling.

Det som förbundskansler Kohl sade var mycket viktigare. Han sade för en tid sedan att vi måste fästa mycket större vikt vid de sociala bakslagen av de reformer som har vidtagits. Det var ett mycket mer balanserat uttalande, dvs. att verkligen ta fram de negativa effekterna av de påtryckningar som väst har utövat.

Till sist vill jag ta upp brottsligheten. Det var givetvis vällovligt att regeringen tog initiativ till konferensen på Bornholm. Det är bara att hoppas att det inte stannar vid det utan att det också blir ett praktiskt arbete som verkligen motverkar den ekonomiska och organiserade brottsligheten. Regeringen måste ge högsta prioritet till att motverka denna brottslighet. Det har ännu inte skett.

Anf. 21 BERNDT EKHOLM (s):

Herr talman! Fru utrikesminister! Med anledning av svaret till Hans Göran Franck skulle jag allmänt vilja knyta an till situationen i Ryssland och regeringens politik. Bakgrunden till att jag gör detta är att jag vid ett par tillfällen har besökt de baltiska staterna och vid några fler tillfällen Ryssland, dock inte i samband med valet.

Det finns all anledning att se utomordentligt allvarligt på vad som händer i Ryssland. Jag antar att vi är eniga på den punkten. Jag tycker också att man måste analysera händelseförloppet och dra slutsatsen att snabba förändringar alltid är komplexa och innehåller farliga moment. Det finns alltid anledning att känna tveksamhet till snabba förändringar. Vi vet själva hur vi har byggt upp vårt land och hur trögt många förändringar har skett. Vi vet också hur viktigt det är med denna tröghet.

Alltför många har velat se snabba kast från planhushållningens dike till kapitalismens. Det är också många som har velat ha chockterapi, vilket Hans Göran Franck berörde. Även representanter för regeringen har flitigt uttalat sig för detta. Vi hörde Hans Göran Franck säga att det också gäller statsministern själv.

Min erfarenhet från mina besök är att de sociala och kulturella spänningarna är så stora att det är utomordentligt allvarligt att föra en sådan politik. Politiken bör vara betydligt mera sansad och genomtänkt. Förändringarna kan helt enkelt inte ske snabbt. Det rör sig om sociala nätverk som har byggts upp under mycket lång tid. Kulturen och förtrycket har satt sina spår i människors beteende.

Det går inte att rusa in och vända upp och ned på saker och ting. Jag känner till en del om kyrklig och religiös verksamhet. Alltför många tror nu att marknaden är "fri" för att man skall kunna omvända det ryska folket till den rätta religionen. Man kan se vilka komplikationer det leder till. Likadant är det på det politiska området. Det är nödvändigt med stegvisa processer.

Vi kan anknyta till frågan om Mellanöstern, som också har debatterats. Regeringens representanter, inte minst moderaterna, brukar ofta hävda att man måste ta det lugnt, att man måste ha förståelse osv. Men jag tycker inte

att den politiken har förts när det gäller Ryssland. Då har det i stället varit bråttom och man måste snabbt nå resultat. Jag anser inte att det skulle vara klokt. Jag tycker att man kan göra jämförelser med utvecklingen i Mellanöstern.

Det gäller att beakta situationen för de minoriteter som finns i Baltikum. Det är uppenbart att ryssarna har kommit i kläm i förändringsprocessen i Baltikum. Det har jag kunnat se under mina två resor. Det förringar i och för sig inte förståelsen för den känsla som det baltiska folket har haft inför det förtryck som det har varit utsatt för. Samtidigt måste man ha kyla nog att inse att även ryssarna sitter i en mycket knepig situation. Det är inte det ryska folket som självt har försatt sig i denna situation utan det är deras ledare och systemet. Det gäller att bygga upp ett förtroende och att inte förhastas.

Chockterapi har resulterat i soppkök, svält och elände. Den har också resulterat i kriminalitet och i en djupt olycklig politisk utveckling, som vi har kunnat följa efter valet. De gammelkommunistiska och nationalistiska krafterna har gynnats. Men det är naturligtvis inte bara chockterapin som är orsaken. Alltför många i Ryssland, i de andra gamla sovjetiska republikerna och i Sverige vill ha snabba resultat. Det kommunistiska förtrycket har naturligtvis också ett stort ansvar. Vi kommer dock inte ifrån att det har varit olyckligt att driva fram alltför snabba förändringar från en planhushållningsekonomi till en rent kapitalistisk ekonomi. Man måste inse att det måste få ta tid. Man borde ha visat större förståelse för tempot i utvecklingen.

Jag tycker att man kan kritisera regeringen i det avseendet. Regeringen har gjort alltför många uttalanden som har stöttat de snabba förändringarna i stället för att peka på att processen måste vara genomtänkt och att man måste ha förståelse för hur svår den är. Man har i alltför stor utsträckning lyssnat på en rad ekonomer som på ett mycket akademiskt och teoretiskt sätt har angripit situationen i de gamla sovjetrepublikerna. Enligt min mening måste dessa ekonomer lära sig litet mera om mänskliga beteendemönster, vad det innebär att människor har levt under förtryck och hur man kan göra förändringar. Det är ungefär som att dra korken ur flaskan. Det är då mycket lätt hänt att t.o.m. flaskan sprängs. Det kan gå snett.

Avslutningsvis skulle jag därför vilja ställa en fråga med anledning av utrikesministerns svar. Finns det ingen anledning att från regeringens sida idka litet eftertanke och dra slutsatsen att politiken gentemot Ryssland bör förändras så till vida att man måste ha större förståelse för att förändringsprocesser tar tid? Krävs det inte eftertanke innan man sätter in chockterapi? Denna chockterapi har varit olycklig. Vi behöver en övergång till ett socialt och ekologiskt ansvarsfullt marknadsekonomiskt system byggt på demokrati.

Anf. 22 GÖRAN LENNMARKER (m):

Herr talman! Jag begärde ordet när debatten kom in på chockterapi och förändringen i Ryssland. Vi börjar nu få erfarenhet av förändringen i Central- och Östeuropa. Vi kan se litet olika modeller för hur man går fram. Det finns länder där man har genomfört snabba reformer. Polen, Tjeckien och Estland är de tydligaste exemplen på detta. I Ukraina, Vitryssland och Ru-

mänien har man däremot knappast genomfört några reformer, och utvecklingen har åtminstone gått mycket långsamt. Vi har inte så lång erfarenhet av det här mönstret, men vi kan se ganska tydligt att det är önskvärt med snabbhet i förändringen av ekonomiska och sociala skäl. I utgångsläget finns nämligen en oerhörd fattigdom och en fallande ekonomisk standard. Fattigdomen ökar således om man inte genomför reformer.

Bekymret i Ryssland har varit bristen på styrka i reformerna, framför allt på valutasidan. Man har hela tiden balanserat på gränsen till hyperinflation. Det har slagit undan möjligheterna att göra långsiktiga satsningar i det ryska samhället. Man har trott sig kunna satsa på socialt understöd via sedelpressarna. Man har gett generösa krediter till kolchoserna och de gamla statsföretagen inklusive en hel del av rustningsindustrin. Det sociala systemet i ett socialistiskt samhälle är nämligen uppbyggt kring företagen och inte, som i våra västliga samhällen, kring socialförsäkringar.

Erfarenheten av reformarbetet i Central- och Östeuropa så långt pekar entydigt på behovet av snabba reformer. Ordet chockterapi myntades för övrigt av den dåvarande polske finansministern Balcerowicz. Han inledde det polska systemskiftet på ekonomins område den 1 januari 1990. Vi kan erinra oss att förra året, 1993, var Polen Europas mest snabbväxande ekonomi. Om landets ekonomiska kurs inte förändras kan Polen få en mycket kraftigt växande ekonomi, kanske på östasiatisk nivå. Det är fel att säga att chockterapien har präglats av västliga ekonomer. Balcerowicz var polack. Han levde och lever fortfarande i det polska samhället.

Det råder en betydande enighet om att bekymret med de ryska reformerna är bristen på reformtakt. Därav formuleringen att det skulle ha krävts mera chock. Det betyder att om man hade kunnat få ordning på framför allt Centralbankens oansvariga politik, skulle den ryska reformen ha lyckats bättre. Vi måste samtidigt komma ihåg att den sociala situationen är viktig. Man måste ge människor hopp. Man kan inte ha en långt utdragen process utan slut.

Anf. 23 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Det var tur att Berndt Ekholm avslutade sitt inlägg med att säga att han är för marknadsekonomi och demokrati även i Ryssland. Jag måste säga att jag blev ganska förskräckt när jag lyssnade till Berndt Ekholm.

Man skulle, som ett experiment, kunna tillämpa Berndt Ekholms resonemang på apartheidsystemet. Det gäller att inte gå för snabbt fram. Det gäller bara att avskaffa systemet litet grand i små steg. I annat fall kan man spränga allt möjligt. Så ser inte jag på apartheidsystemet, och så ser inte jag på förtrycket i Ryssland.

Man avskaffar inte ett totalitärt förtryck litet gradvis, först 10 % sedan kanske 15–20 %. Man går från ett förtryckarsystem till ett samhälle byggt på rättsstatens grund och med frihet. Vi vet att övergången är svår. Vi måste stödja de strukturer som skall byggas upp för att övergången skall kunna åstadkommas. Vi vet alla att övergången är svår. Det är självklart att alla möjliga förfärliga problem uppstår när realsocialismen faller.

Talet om det långsamma avskaffandet av förtrycket tyckte jag faktiskt inte

om i Berndt Ekholms inlägg. Jag tyckte inte heller om synen på situationen i de baltiska republikerna. I två av dessa länder är de ryska trupperna fortfarande kvar. Där finns en mängd människor som har arbetat i KGB. Fakta om situationen i de baltiska republikerna är att inga övergrepp mot de mänskliga rättigheterna har företagits. Ingen bär hand på den ryska befolkningen. Där-
emot säger vi från Sverige i alla sammanhang att en generös behandling av den ryskspråkiga befolkningen är i Estlands, Lettlands och Litauens egenintresse. Självfallet är det så. Alla internationella normer skall självfallet uppfyllas.

Anf. 24 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Utrikesministern tar inte själv upp frågan om chockterapi. Jag tycker att hon borde yttra sig om vad hon anser om de uttalanden som gjordes från svensk sida om chockterapi. Jag citerade ett uttalande av förbundskansler Kohl. Har utrikesministern förståelse för vad förbundskansler Kohl sade på denna punkt? Han sade att "the West, too, must pay greater attention to the social repercussions of the reforms".

Jag tror inte att det är chockterapi som behövs i första hand. Det behövs naturligtvis en marknadsekonomi som är socialt inriktad och socialt balanserad. Man talar om att det har varit för litet chockterapi. Men en extrem chockterapi får motsatt effekt. Detta har hänt i exempelvis Polen.

Vissa politiker där gick för långt. Från att ha haft en högerbetonad regering har Polen nu fått en center-vänster-regering som bedriver en mer balanserad politik. Denna politik går inte ut på att det är för litet av chockterapi. Vi kommer förmodligen också att få se samma utveckling i flera andra öst-europeiska länder. Det skall vara en mera balanserad politik i stället för en extrem chockterapi. Varje land måste naturligtvis bestämma sig utifrån sina egna förutsättningar.

När det gäller Ryssland tycker jag att det är viktigt att man nu inte talar om extrem chockterapi. Ifrån Sverige och andra länder bör vi i stället tala om vilka konkreta insatser vi kan göra för att stärka utvecklingen mot mera tillväxt och balans i ekonomin. Vi måste också tala om vad vi kan göra för att säkra en demokratisk utveckling med mera respekt för mänskliga rättigheter.

Anf. 25 BERNDT EKHOLM (s):

Herr talman! Jag tycker, fru utrikesminister, att det är så sorgligt att om man i en diskussion i dessa ämnen litet antyder att man kan ha förståelse för en del av det ryska folkets situation så blir man misstänkliggjord, särskilt från moderat håll. Jag tycker att utrikesministern var fräck när hon påstod att jag var för ett långsamt avskaffande av förtrycket. Det har jag aldrig sagt.

Det framgick med all önskvärd tydlighet att – jag förstår att det är därför Göran Lennmarker gick in i debatten – jag talade om det stöd som regeringen ger till de ekonomiska förändringarna och om hur det stödet ser ut. Man stöder t.ex. uttalanden från ekonomer som vill ha chockterapi. Man rusar därmed faktiskt från planhushållningens dike rakt ner i kapitalismens dike. Det är denna politik regeringen har gett sitt stöd åt. Det har ingenting med ett långsamt avskaffande av förtrycket att göra. Det skulle faktiskt vara

intressant att diskutera frågan om Mellanöstern och se hur moderaterna agerar i det fallet. Vi skall dock inte göra det, eftersom det inte är debattekniskt riktigt att ta upp den frågan nu.

Självfallet skall vi arbeta för att de ryska trupperna håller de löften som Ryssland har gett om att man skall lämna Estland. Det är avtalat att det skall ske under augusti. Det råder inget tvivel om att Ryssland skall uppfylla sina förpliktelser.

Jag vänder mig i stället mot den svenska regeringens sätt att ge stöd till östra Europa. Det är nämligen uppenbart att man vill ge sitt stöd till snabba ekonomiska förändringar som riskerar den sociala välfärden. Det sägs att det har visat sig vara en mycket lyckosam väg. Man kan då bara titta på hur det ser ut i Ryssland. Där finns soppkök, svält, armod och en enormt tilltagande kriminalitet. Det är inget tvivel om att en av orsakerna till kriminaliteten är att man har gått för snabbt fram med de ekonomiska förändringarna.

Jag företräder den linjen, när det gäller att förändra ekonomin, som inser att ekonomin sammanhänger med mänskliga beteendemönster. Man kan inte på några få år kasta sig rakt in i ett annat system, särskilt inte med det ryska samhällets kulturtradition. Jag tycker att regeringen för en felaktig politik på den punkten. Det tar sig också uttryck när man formulerar det bistånd som vi har att behandla i utrikesutskottet. Det görs där en ganska förvirrad presentation av de förväntade samlade effekterna av biståndet.

Eftersom jag inte kan gå in ytterligare i debatten, får jag tolka utrikesministern så att man inte kan vänta sig någon tillstymmelse till förändring av politiken. Man kan tyvärr inte förvänta sig någon större förståelse för den svåra sociala situationen i Ryssland.

Anf. 26 GÖRAN LENNMARKER (m):

Herr talman! Bekymret är att svälten och fattigdomen inte är följder av reformer utan av bristen på reformer. Vi kan ta Ukraina som exempel på de länder där man inte har genomfört reformer. Ukraina har en mycket sämre utveckling än Ryssland. Man har i stort sett bara hängt upp den ukrainska flaggan på gårdsplanen, och sedan har man fortsatt ungefär som förut. I huvuddelen av de tidigare sovjetiska republikerna har det inte skett några ekonomiska och sociala reformer. Där är nöden betydligt värre.

Bekymret i Ryssland är just att reformerna inte har varit särskilt omfattande. Jordbruket har t.ex. knappast reformerats. Man lever kvar i ett kolchossystem. Man har inte heller lyckats reformera penninghushållningen. Den sköttes av det gamla Högsta Sovjet med sedelpressar. Därigenom slogs varje möjlighet att bedriva en långsiktig ekonomisk politik sönder. Det finns inget land i världen som kan få en ekonomisk utveckling om man lever på gränsen till hyperinflation. Vi känner inte till något sådant. En sådan situation leder alltid till sociala katastrofer. Hyperinflationen var inte ett recept från några chockterapeuter eller reformekonomer utan det var receptet från de rödbruna krafterna i Högsta Sovjet. Detta kommer kanske att fortsätta även under den nya duman, eftersom Centralbanken fortfarande lyder direkt under parlamentet.

En massiv erfarenhet ifrån Central- och Östeuropa visar att det av sociala skäl är nödvändigt med en snabb övergång från ett förödande ekonomiskt

och socialt system till en västlig marknadsekonomi. Vi skall komma ihåg att det är människorna på plats som har behov av reformerna. Vi från väst kan inte säga att man skall ta det lugnt och inte ha så bråttom. Det är lätt för oss att säga så som lever i ett välmående samhälle. Men det blir nästan cyniskt när man ser fattigdomen i Central- och Östeuropa.

Överläggningen var härmed avslutad.

5 § Svar på interpellation 1993/94:87 om arbetslösheten

Anf. 27 Arbetsmarknadsminister BÖRJE HÖRNLUND (c):

Herr talman! Magnus Persson har frågat mig om jag är beredd att medge dispenser från nuvarande regelverk och rådande byråkratiska bestämmelser för att komma i gång med angelägna infrastruktursatsningar runt om i landet i syfte att bekämpa den höga arbetslösheten. Vidare har han frågat mig om jag är beredd att vidta åtgärder i syfte att delegera beslutanderätten från central till regional nivå och om jag är beredd att öka andelen otraditionella insatser inom Arbetsmarknadsverket.

Under innevarande budgetår beräknas Arbetsmarknadsverket inte förbruka alla de anvisade medlen. Magnus Persson menar att befintliga arbetsmarknadspolitiska medel snabbt måste omfördelas för att få i gång infrastruktursatsningar och att detta i nuläget hindras genom byråkratiska bestämmelser.

Att Arbetsmarknadsverket vid budgetårets slut beräknas få medel över är en helt ny situation då det tidigare år alltid har varit brist på medel. En inte oväsentlig förklaring är att den mycket omfattande åtgärden arbetslivsutveckling (ALU) inte finansieras från anslaget för de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna utan från Arbetsmarknadsfonden. Trots den låga medelsförbrukningen så har aldrig någonsin så många personer fått del av olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder som nu.

Naturligtvis är det meningen att de medel som är avsatta för att bekämpa arbetslösheten skall användas. Omprioriteringar har redan gjorts. I december förra året fick AMS möjlighet att använda 500 miljoner kronor för ROT-insatser och 100 miljoner kronor till ombyggnadsbidrag för äldreboenden. I går fattade riksdagen beslut om att bemyndiga regeringen att få använda ytterligare 1,5 miljarder kronor av AMS medel för olika ROT-insatser. Utöver detta har länsarbetsnämnderna möjlighet att till viss del subventionera byggen och infrastruktursatsningar genom att gå in med beredskapsarbeten av investeringskaraktär. När det gäller otraditionella medel hade endast 36 % av dessa förbrukats vid årsskiftet. Någon brist på otraditionella medel föreligger alltså inte.

Magnus Persson beskriver i sin interpellation arbetsmarknadspolitiken som byråkratisk och centraliserad. I dag styr statsmakterna Arbetsmarknadsverket genom mål- och resultatuppföljning. Detta innebär att riksdagen beslutar om medelsramar och huvudsaklig inriktning av de arbetsmarknadspolitiska insatserna. Regeringen formulerar därefter övergripande mål för myndigheten.

För de konjunkturella arbetsmarknadspolitiska åtgärderna finns det endast ett gemensamt anslag som gör det möjligt för länsarbetsnämnden och arbetsförmedlingen att välja den åtgärd som lämpar sig bäst för den arbetslöse och den lokala arbetsmarknaden. Det råder i dag en stor frihet för Arbetsmarknadsverket att inom sitt anslag prioritera de bästa åtgärderna såsom t.ex. arbetsmarknadsutbildning eller beredskapsarbete. För att utnyttja pengarna till andra ändamål såsom infrastrukturinvesteringar krävs riksdagens beslut.

När det gäller byråkratin är regeringen naturligtvis intresserad av att få bort onödigt administration. I syfte att förenkla regelsystemet för olika åtgärder har det därför bildats en arbetsgrupp med representanter från AMS och Arbetsmarknadsdepartementet. Detta arbete har högsta prioritet.

Magnus Persson frågar mig också om jag är beredd att vidta åtgärder i syfte att delegera beslutanderätten. I och med införandet av mål- och resultatstyrning har beslutanderätten liksom medlen i huvudsak delegerats ut till dem som har den bästa lokala kännedomen, nämligen arbetsförmedlingen. Det finns i princip inga medel kvar centralt hos AMS.

Slutligen kan sägas att under denna lågkonjunktur har regeringen förutom stora satsningar inom arbetsmarknadspolitiken även tidigare lagt infrastruktursatsningar för ca 13 miljarder kronor och kraftigt utökat antalet reguljära utbildningsplatser av arbetsmarknadsskäl. Regeringen har också utökat användningsområdet för de arbetsmarknadspolitiska medlen så att det har getts nya möjligheter för Arbetsmarknadsverket att satsa på t.ex. tidigareläggning av affärsverksinvesteringar, skogsbilvägar och allmänna samlingslokaler. Allt detta har gjorts i syfte att motverka arbetslösheten och dess skadliga effekter. Sammantaget kan sägas att regeringen har öppnat många vägar för att bekämpa arbetslösheten både med hjälp av traditionella och extraordinära åtgärder.

Avslutningsvis vill jag nämna att en kommitté har tillsatts med uppdrag att utreda arbetsmarknadspolitiken. Bland de huvudfrågor som kommittén skall behandla finns utöver frågor om arbetsmarknadspolitikens roll, omfattning och inriktning bl.a. frågor om hur den nuvarande styrningen och kontrollen av arbetsmarknadspolitiken kan förbättras.

Anf. 28 MAGNUS PERSSON (s):

Herr talman! Jag tackar arbetsmarknadsministern för svaret på min interpellation.

Anledningen till att jag ställde interpellationen var att trots det kärva klimatet på arbetsmarknaden fanns och finns det alltså ett betydande överskott på länsarbetsmarknadsnämnderna. Många anser att det finns alltför många vattentäta skott som är omöjliga att rubba eller forcera.

I november månad skrev de båda generaldirektörerna i AMS och Boverket till regeringen och bad att få använda vissa medel i syfte att stimulera till ombyggnad av bostäder. Det var för övrigt inte bara generaldirektörerna som hörde av sig. Hyresgästerna, byggmästarföreningarna, byggjobbarna och länsarbetsnämnderna skrev i sin förtvivlan till regering, riksdag och utskott. Det var högljudda demonstrationer utanför riskdagshuset. Rege-

ringen slog dövörat till och sov sin törnrosasömn – trots allt som hände utanför riksdagshuset.

Den 16 december föll våra ROT-förslag i riksdagen. Regeringen låg alltför länge stilla medan adventsstjärnorna tindrade klart i regeringskansliet. Sedan kom Börje Hörnlund som en jultomte och gav svenska folket en julkapp, men betydligt mindre än vad både generaldirektörer och andra hade tänkt sig.

De arbetslösa byggnadsarbetarna väntar inte. Siffrorna tickar obönhörligt vidare. Erfarenheterna visar att departementschefen väntar för länge. Det finns en uppenbar risk att medan gräset gror dör kon. De som drabbas är de arbetslösa. Utskottet får bana väg för att hålla tidtabellen. Det var just det som hände senast. Beslutet som vi fattade i går visar att riksdagen har tagit kommandot. Riksdagen körde över regeringen och vill att regeringen skall handla snabbt.

Börje Hörnlund framhåller i sitt svar det som inte har skett. Här borde vi ta upp en diskussion. Det är viktigt att lyssna på signaler ute från fältet. Det är för många vattentäta skott mellan myndigheter och regionala organ. Jag kan ta mitt hemlän Värmland som exempel. Där finns en ny länsflygplats och ett nytt länsmuseum som länet velat tidigarelägga byggstarten för. Länsarbetsnämnden har medel men kan inte påbörja objekten. Värmlands byggmästarförening och andra organisationer har stått i frontlinjen för att doku-mentera och skaffa fram realistiska alternativ.

Enligt nuvarande regelverk kan inte länsmyndigheter, hur mycket de än vill och är överens, tidigarelägga byggstarterna. Varför? Jag har i min interpellation tagit upp frågan varför det inte går att riva dessa murar och från centralt håll delegera beslutsprocessen. Statsrådet säger att en arbetsgrupp har tillsatts, och det är bra. Jag hoppas att det går att ta bort dessa hinder. Det är också viktigt att statsrådet och departementet är lyhörda och lyssnar på vad länen har att säga och efterkommer deras begäran om att få påbörja angelägna verksamheter.

Vi i Värmland är inte ensamma om att ha resurser över som inte går att föra över till andra angelägna länssatsningar. Därför anser man att en bättre tingens ordning bör införas. Beslutanderätten bör delegeras. Det är just detta jag är ute efter.

Statsrådet säger att det är riksdagen som beslutar om medelsramar och den huvudsakliga inriktningen för dem. Det är delvis sant. Men om statsrådet får brev från generaldirektörer och andra berörda går det bra att vända sig till riksdagen. Vi är beredda att diskutera frågorna. Då kan det bli breda majoriteter för att riva barriärerna. När det gäller infrastruktursatsningar behövs det betydligt mera pengar.

Regeringen har fått 1,5 miljarder kronor. Jag kommer ihåg när Börje Hörnlund lidelsefullt nästan jagade dåvarande industriministern Thage G Peterson. Han fick tillgång till de medel han var ute efter. Nu har statsrådet tillgång till 1,5 miljarder kronor. Anser statsrådet att dessa medel räcker? Jag tycker att detta är som en fläck. Det behövs betydligt mera. Det skulle vara bra att få veta hur statsrådet ser på detta. Kommer det mera resurser i syfte att dämpa byggarbetslösheten? Det är den som är så skrämmande hög i de allra flesta län. Det är det vi skall diskutera.

Statsrådet säger att han har öppnat nya vägar. Jag tycker, herr talman, att vi borde öppna alla dörrar på vid gavel. Gör det, herr Börje Hörnlund. Låt oss diskutera de återstående delarna av ROT-programmet, så kanske vi kan dämpa arbetslösheten ytterligare. Jag hoppas att statsrådet är beredd att diskutera denna fråga. Från socialdemokratiskt håll förväntar vi oss mera ROT-jobb och flera öppna dörrar från regeringens sida för att rädda jobben. Jag skulle gärna vilja ha en kommentar från statsrådets sida.

Anf. 29 Arbetsmarknadsminister BÖRJE HÖRNLUND (c):

Herr talman! I den nu uppåtgående konjunkturen blir den allra viktigaste AMS-insatsen, framför allt ute på arbetsförmedlingarna, att gå ut till företagen och intressera dem för att byta ut övertiden till arbetstillfällen. De skall arbeta med rekryteringsstöd syftande till ordinarie jobb. Det måste prioriteras.

Man kan diskutera om AMS ensamt skall handha totalomsättningen. Det var en överdrift från min sida.

I fråga om flygplatser har det gjorts ett antal överenskommelser mellan AMS och Luftfartsverket. Det gäller Östersund, Visby och i princip Sundsvall. När överenskommelsen var klar hoppade Luftfartsverket av. Det är faktiskt inte så bra. Bäst är om respektive myndighet erhåller de medel och förutsättningar som gör att saker och ting kan ske på ordinarie sätt och inte via Arbetsmarknadsverket.

Arbetsmarknadsverket har ett antal penningar kvar på det här området, och man är beredd till diskussion. Men Luftfartsverkets tidigare agerande, nämligen att göra avslut och icke fullfölja sitt åtagande inger inte full respekt.

Arbetsmarknadsverket har naturligtvis rätt att gå in med medel i olika byggobjekt, med begränsningen 1 500 kr per dagsverke och i stödområden upp till 2 500 kr per dagsverke.

Jag är ganska övertygad om att det inte finns något verk som har så vid beslutanderätt och sådana möjligheter att välja mellan olika insatser som detta. Så måste det också vara. Då görs det ibland fel; det har vi kommit på några gånger. Men en centraliserad beslutsordning genererar troligtvis fler fel än en decentraliserad.

Det översynsarbete som vi utför tillsammans när det gäller att förenkla reglerna syftar till ett smidigare förfarande. Tanken att tillsätta en AMS-utredning syftar också till att det skall jobbas på ett effektivare sätt. Men att behöva jobba med 6 % arbetsmarknadsåtgärder, sammantaget med allt annat, är väldigt mycket. Det är ett bekymmer. Vi må därför ha en gemensam önskan att det ordinarie näringslivet börjar fungera bättre på egen hand.

Anf. 30 MAGNUS PERSSON (s):

Herr talman! Jag återkommer till frågan om samordning mellan departement. I situationer när exempelvis Luftfartsverket hoppar av eller när Boverket inte har tillräckligt med medel att skjuta till avseende länsmuseet i Värmland skulle man på den regionala nivån kunna säga att på grund av arbetsmarknadsläget satsar vi ytterligare medel. Jag tror att man skall kunna

vara mer flexibel. Det andas ju här en förhoppning om att man framdeles skall få bättre samordning mellan alla de olika verken.

Jag har pratat med en länsarbetsdirektör norrut. Han sade att han kanske skulle få bortåt 100 miljoner kronor över på B 2-anslaget. Det är nämligen så lågt att kommunerna inte orkar med att ta den del som ankommer på dem. Sådana saker är också väldigt viktiga. Det är viktigt att stimulansen från statens sida är så stor att kommunerna hoppar på tåget, annars står både byggsektorn och kommunerna som en åsna mellan två hötappar, och jobben kommer inte i gång.

Herr talman! Självfallet har jag förhoppningen att det privata näringslivet skall börja snurra litet snabbare. Det är också min förhoppning att vi tillsammans med arbetsmarknadsåtgärder skall kunna rulla på vidare. Dessa debatter får vi ta vid ett senare tillfälle.

Som jag sade andas svaret en viss optimism. Jag hoppas att de kommittéer som nu tillsatts innebär att byråkratin minskar. Jag hoppas också att den parlamentariska kommittén får i uppdrag att titta litet närmare på denna fråga. Jag är halvt om halvt nöjd med svaret, och jag hoppas att departementschefen följer frågan. ROT-projekten får vi diskutera vid en senare debatt.

Överläggningen var härmed avslutad.

6 § Bordläggning

Anmälades och bordlades

Propositionerna

1993/94:126 Svenskundervisning för invandrare (sfi)

1993/94:142 Lagstiftning med anledning av den av Förenta nationerna inrättade tribunalen för brott i f.d. Jugoslavien

Motionerna

med anledning av prop. 1993/94:129 Försök i vissa kommuner där väljarna skall kunna avge särskild personröst

1993/94:K34 av Mikael Odenberg (m)

1993/94:K35 av Sylvia Lindgren m.fl. (s)

7 § Anmälan om interpellationer

Anmälades att följande interpellationer framställdes

den 2 mars

1993/94:102 av Sylvia Lindgren (s) till statsrådet Bo Könberg om sjukvården:

Vid den allmänpolitiska debatten, under avsnittet välfärdspolitik, beskrev Bo Könberg reformarbetet som har bedrivits sedan slutet av 80-talet och "nästan jämt pådrivet från borgerligt håll". Vidare påstod sjukvårdsminis-

tern att valfriheten ökat, operationsköerna kraftigt reducerats och primärvården byggts ut så att alla de i vårt land som vill ha en direkt personlig kontakt med en allmänläkare eller en person med motsvarande utbildning skall få den möjligheten i hushälsösystemet.

Sjukvårdsministern sade vidare "samtidigt som dessa reformer har genomförts har samhällsekonomin sviktat och resurserna till sjukvården minskat något".

Verkligheten i sjukvården i dag är en helt annan än den sjukvårdsministern beskriver. Tryggheten för patienterna har satts ur spel och tillgängligheten har försämrats.

Mot bakgrund av ovanstående vill jag fråga sjukvårdsministern följande:

Avser sjukvårdsministern vidtaga några åtgärder för att öka valfriheten?

Avser sjukvårdsministern vidtaga några åtgärder för att minska operationsköerna?

Avser sjukvårdsministern vidtaga några åtgärder för att ta vara på den samlade kompetensen i primärvården?

1993/94:103 av *Sten Andersson* i Malmö (m) till justitieministern om vittnens rädsla för repressalier:

Hot och våld mot målsägare, vittnen, polis och åklagare ökar alltmer i omfattning. Detta hotar rättssamhällets grund och måste med kraft åtgärdas!

Dagligen blir vi uppmärksammade på hur vittnen plötsligt ändrar sina tidigare lämnade uppgifter och säger sig inte längre minnas eller att det första vittnesmålet var felaktigt. T.o.m. poliser, om de inte direkt vägrar så i alla fall visar de oro inför att vittna i vissa mål. Det är ingen hemlighet att förhørsprotokoll inte alltid har undertecknats av förhørsledare. Att detta ytterst beror på rädsla för repressalier kan inte vara okänt.

Jag har stor förståelse för att människor känner oro och ansvar för sina familjer och är rädda för de hot som i dag riktas emot dem inför vissa mål. Men samtidigt är det än viktigare att samhället med kraft tar ställning och avstånd mot dem som genom hot mot vittnen undergräver rättssamhället!

Vilka åtgärder är statsrådet beredd vidta för att vittnen skall våga framträda utan oro och rädsla för hot och inför domstol stå fast vid sina iakttagelser?

8 § Anmälan om frågor

Anmälades att följande frågor framställts

den 2 mars

1993/94:385 av *Ulf Eriksson* (nyd) till statsrådet Reidunn Laurén om rätten till umgänge med barn:

Vad tänker regeringen göra för att svensk lagstiftning avseende icke vårdnadshavares förälders eller annan nära anhörigs rätt till skolbesök respektive

umgänge med vardagskontakt skall vara i överensstämmelse med 18 § barnkonventionen?

1993/94:386 av *John Andersson* (-) till jordbruksministern om spekulation i skogsfastigheter m.m.:

Det var många som varnade för att de ändringar som gjordes i jordförvärvslagen och skogsvårdslagen skulle öppna för spekulation och skövling av skogsfastigheter. Om nu inte dessa farhågor fullt ut har besannats, så är vissa tendenser på området illavarslande. På många håll händer det nu att förvärvstillstånd erhålls utan att bosättning sker, detta i områden där lagen så kräver. Ingen som avser att långsiktigt bruka fastigheten har möjlighet att betala de fastighetspriser som utifrån kommande betalar. Exempel finns på hur fastigheter kalavverkats, ja det synes som om det på vissa håll är satt i system att köpa och skövla fastigheterna.

Det här är ett allvarligt hot mot gles- och skogsbygderna och rimmar illa med deklarationen att Hela Sverige skall leva.

Min fråga till jordbruksministern:

Tänker jordbruksministern vidta några åtgärder som förhindrar spekulation i och skövling av skogsfastigheter?

1993/94:387 av *Hans Göran Franck* (s) till statsrådet Alf Svensson om de fackliga fri- och rättigheterna i Indonesien:

Tre ledande företrädare för den fria fackföreningsrörelsen i Indonesien, SBSI, har arresterats inför den generalstrejk som utlystes till den 11 februari.

Strejken är den första av denna omfattning sedan militärkuppen 1965. Den indonesiska regeringen vägrar, i strid med ILO-konventionen, att erkänna den fria fackföreningsrörelsen, vilket påtalats av den nu fängslade fackföreningsledaren Muchtar Pakpahan i ett brev till ILO i Genève.

Vilka åtgärder avser den svenska regeringen att vidta med anledning av de senaste arresteringarna av fackliga ledare för att stödja de fackliga fri- och rättigheterna i Indonesien?

9 § Kammaren åtskildes kl. 13.53.

Förhandlingarna leddes av förste vice talmannen.

Vid protokollet

TOM T:SON THYBLAD

/Barbro Nordström

Innehållsförteckning

Prot. 1993/94:69
3 mars 1994

Torsdagen den 3 mars

1 § Justering av protokoll	1
2 § Meddelande om svar på interpellation	1
3 § Svar på interpellation 1993/94:89 om Sydafrika	1
Utrikesminister Margaretha af Ugglas (m)	
Hans Göran Franck (s)	
Margareta Viklund (kds)	
Karl-Erik Svartberg (s)	
Karl-Göran Biörsmark (fp)	
Marianne Andersson (c)	
4 § Svar på interpellation 1993/94:90 om utvecklingen i Ryssland ..	16
Utrikesminister Margaretha af Ugglas (m)	
Hans Göran Franck (s)	
Berndt Ekholm (s)	
Göran Lennmarker (m)	
5 § Svar på interpellation 1993/94:87 om arbetslösheten	24
Arbetsmarknadsminister Börje Hörnlund (c)	
Magnus Persson (s)	
6 § Bordläggning	28
7 § Anmälan om interpellationer	
1993/94:102 av Sylvia Lindgren (s) om sjukvården	28
1993/94:103 av Sten Andersson i Malmö (m) om vittnens rädsla för repressalier	29
8 § Anmälan om frågor	
1993/94:385 av Ulf Eriksson (nyd) om rätten till umgänge med barn.	29
1993/94:386 av John Andersson (-) om spekulation i skogsfas- tigheter m.m.	30
1993/94:387 av Hans Göran Franck (s) om de fackliga fri- och rättigheterna i Indonesien	30

